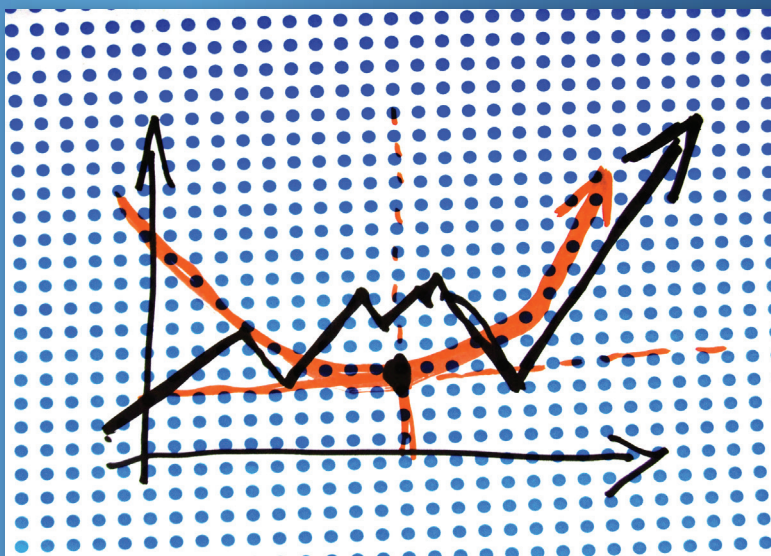

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-76-28

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2016 YEARBOOK

ГОДИНА 8

VOLUME 9

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2016**

YEARBOOK

ГОДИНА 8

VOLUME IX

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Трајко Мицески

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благица Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

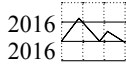
Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University
Економски факултет Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

Проф.д-р Ристо Фотов, Љупчо Аврамов БАЗЕЛ 3 И НЕГОВАТА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ	9
Проф.д-р Круме Николоски, проф.д-р Трајко Мицески МЕНАџМЕНТ ТЕОРИЈАТА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ОКОЛИНАТА ВРЗ РАБОТЕЊЕТО НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО	23
Проф.д-р Круме Николоски, проф.д-р Трајко Мицески ТЕОРИИТЕ НА КЛАСИЧНАТА И БИХЕВИОРИСТИЧКАТА ШКОЛА ЗА МЕНАџМЕНТ КАКО ТЕМЕЛ ЗА ПРОШИРУВАЊЕ НА МЕНАџМЕНТ МИСЛАТА	35
Проф.д-р Круме Николовски, проф.д-р Трајко Мицески, доц.д-р Силвана Пашовска АНАЛИЗА НА ПРИДОНЕСОТ НА ТЕОРИИТЕ НА МЕНАџМЕНТОТ	49
Проф.д-р Еленица, Софијанова, Даниела Ташкова, Климе Митев ПРИДОНЕСОТ НА МАЛИОТ БИЗНИС ВО ОДДЕЛНИ ЗЕМЈИ ВО СВЕТОТ – ИНОВАЦИИТЕ БАЗИРАНИ НА ЗНАЕЊЕТО	67
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Христина Накова БАЗЕЛ 3 КАПИТАЛНИ БАРАЊА ПРИЧИНИ, НОВИ БАРАЊА И ОЧЕКУВАНИ ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ ПРИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА ВО ЕКОНОМИИТЕ ВО РАЗВОЈ И МАЛИТЕ ЕКОНОМИИ	77
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Јагода Горѓиева КОНСОЛИДАЦИЈА НА ФИНАНСИСКИ ИЗВЕШТАИ - ДЕФИНИРАЊЕ, ПОСТАПКИ, ПОТРЕБА И ОГРАНИЧУВАЊА	89
Проф.д-р Јанка Димитрова, Александра Петковска УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА РЕВИЗИЈАТА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ НА КОТИРАНИТЕ ЕНТИТЕТИ	99

Проф.д-р Јанка Димитрова, Емилија Заева-Костова УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИЦИТЕ ВО ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА КРЕДИТНИОТ РИЗИК	121
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Марина Кралева Клампфер ИЗВЕШТАЈ ЗА ПАРИЧНИ ТЕКОВИ	135
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Орце Миладинов ВРЕДНУВАЊЕ НА ЗАЛИХИТЕ СО ОСВРТ НА МСС 2	143
Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Гордана Ангелковска СМЕТКОВОДСТВЕН ТРЕТМАН НА КОРИСТИТЕ ЗА ВРАБОТЕНИТЕ, СО ОСВРТ НА МСС 19 И НЕГОВАТА ПРИМЕНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	153
Доц.д-р Емилија Митева-Кацарски ПРЕДИЗВИЦИТЕ И ЕФЕКТИТЕ ОД ПРИМЕНАТА НА ДОГОВОРОТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА ВО РАМКИТЕ НА СТО	163
Доц.д-р Благица Колева, Катерина Димитровска ИЗГОТВУВАЊЕ НА ИЗВЕШТАЈ ЗА ГОТОВИНСКИ ТЕКОВИ	175
Доц.д-р Благица Колева, Анита Данева МЕТОДИ НА КРЕДИТНА АНАЛИЗА ЗА ПРОЦЕНКА НА КРЕДИТНАТА СПОСОБНОСТ НА ПРАВНИ ЛИЦА	183
Доц.д-р Дарко Лазаров МОДЕЛ НА SOLOW ВО УСЛОВИ НА ОТВОРЕНА ЕКОНОМИЈА	193
К.Буковалова, Проф.д-р Т.Мицески РАЗВИВАЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА ВРЗ ПРИНЦИПИТЕ НА ДЕЛОВНА ЕТИКА	207

Симона Нушкова, Проф.д-р Ристе Темјановски

**СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА И НИВНАТА УЛОГА
ВО ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ** 221

Илин Корубин

**УЛОГАТА НА СТАНДАРДИТЕ НА КВАЛИТЕТ НА ХРАНА
НА СТАВОВИТЕ НА ВРАБОТЕНИТЕ ВО КОМПАНИИ
ПРОИЗВОДИТЕЛИ НА ХРАНА И ПИЈАЛОЦИ ВО Р.
МАКЕДОНИЈА** 239

Верица Динчева

**ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА КАКО МЕТОДОЛОШКИ
ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА НА ФИНАНСИСКАТА
УСПЕШНОСТ НА КОМПАНИИТЕ** 249

Доц.д-р Благица Колева, Мартина Нехтенин

ИЗВЕШТАЈ ЗА СЕОПФАТНА ДОБИВКА 259

БАЗЕЛ 3 И НЕГОВАТА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ

проф. д-р Ристо Фотов¹, Љупчо Аврамов

¹Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
risto.fotov@ugd.edu.mk

Апстракт

Големите и значајни промени во однос на супервизијата, пазарната дисциплина и во прв ред стандардите за капитал на банките донесени и имплементирани со капиталната спогодба Базел 2 се покажаа како недоволни во спречувањето на големата светска финансиска и економска криза во 2007-2008 година. Таа ги исфрли на површина сите недостатоци од финансиски аспект, резултирајќи со огромни загуби и сериозни ликвидносни промени кај голем број банкарски цинови кои се сметаа за финансиски темели во одредени банкарски системи. Глобалната економска криза обезбеди можност за фундаментални реструктурирања на пристап кон ризикот и регулативата во финансискиот сектор. Членките на Базелскиот комитет за банкарска супервизија (BCBS) постигнаа колективен договор за реформите за „зајакнување на глобалниот капитал и правилата за управување со ликвидноста со цел да се промовираат пофлексибилен банкарскиот сектор“, кој се нарекува Базел III. Според Базел III, за секоја област на предложените измени има посебни консултации, дебати и фази на имплементација. Како резултат на тоа, во однос на спроведувањето на претходна согласност (Базел II), ова повисоко ниво на динамичност, комплексност и меѓузависност во рамките на глобалните регулаторни пејзажи, најверојатно, ќе додаде значителен предизвик за спроведување на Базел III.

Клучни зборови: *пазарна дисциплина, глобална економска криза, банкарски сектор.*

3 BASEL AND ITS IMPLEMENTATION IN BANKING SYSTEM

Prof. Risto Fotov¹, Ljupcho Avramov

¹Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
risto.fotov@ugd.edu.mk

Abstract

Large and significant changes in terms of supervision, market discipline and primarily capital standards for banks adopted and implemented under Basel 2 capital accord, proved ineffective in preventing the great world financial and economic crisis in 2007-2008. It brought to the surface all the shortcomings in financial terms, resulting in huge losses and serious liquidity problems in a number of banking giants that were considered financial foundations in certain banking systems. The global economic crisis has provided an opportunity for a fundamental restricting of the approach to risk and regulation in the financial sector. The Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) has collectively reached an agreement on reforms to “strengthen global capital and liquidity rules with the goal of promoting a more resilient banking sector,” which is being referred to as “Basel III.” Under Basel III, each area of proposed changes has a separate consultation, debate, and implementation phase. As a result, compared with the implementation of the previous agreement (Basel II), this enhanced level of dynamism, complexity, and interdependency within the global regulatory landscape will likely add significant challenge to the implementation of Basel III.

Keywords: *market discipline, global economic crisis, the banking sector.*

Вовед

Како последица на финансиската криза од 2008-2009 година, Базелскиот комитет за банкарска супервизија (BCBS) се насочи кон спроведување на програма на значително ревидирање на постоечките регулатори на адекватност на капиталот. Рамката од која произлегуваат новите регулатори на адекватност на капиталот се нарекува Базел III и на Самитот на Г-20 во ноември 2010 година во Сеул е одобрен новиот Базел III и барањата за ликвидност. Има многу области и детали кои имаат потреба од понатамошен развој и дебатата и лобирањето неизбежно ќе продолжи на глобално ниво, особено во однос на прашањето на системски важните финансиски институции (SIFIs). Основните принципи, сепак, се поставени

и во согласност со рамката Базел III се неизбежни. Веќе кога основната рамка е донесена од страна на националните органи, фокусот на вниманието е насочен кон имплементација: детерминирачките бизнис влијанија и планирањето на усогласеноста на истите. Постојат силни индикации дека дури и покрај тоа што рамката, во принцип, е усвоена, реалната имплементација на одделните елементи од истата ќе бидат различни во различни надлежности. Иако преодниот период во финансиските кругови се споменува како предолг, рокот 2019 за да се заврши спроведувањето не треба да го одвлекува вниманието на институции од потребата да покажат капитал и ликвидна еластичност многу порано и со тоа дека ги исполнуваат роковите на патот кон конечната имплементација. И покрај недостатокот на апсолутна јасност, тоа не би било пожелно да почека до целосно разјаснување на сите нејаснотии.

Претходното искуство со рамката Базел II покажа дека на почетокот од анализа, стратегиската оценка и робустното планирање се едни од клучните фактори за успех во крајната примена. Компаниите, исто така, мора да останат флексибилни, да се приспособат на последователните промени и развој. Преку овој труд ќе се обидеме да ги сумираме клучните детали од Базел III рамката на адекватноста на капиталот и ќе истражиме некои од практичните импликации и размислувања за воспоставување на ефективна и ефикасна процедура за имплементација, како и временските рамки за целосна реализација на поставените корективи.

1. Базел III и неговата улога во банкарскиот сектор

Базел 3 претставува надградба на Базел 2. Новиот сет на правила, помеѓу другото, подразбира зголемување на оперативниот капитал, односно одвојување на дополнителни износи што би служиле како тампон во случај на дополнителни нестабилности на пазарот. Правилата подразбираат банкарскиот сектор да прибере стотина милјарди евра како би ги исполниле барањата. Банките во Европа, во најголем дел од случаите ќе мораат да го зголемат капиталот, особено во Германија, Шпанија и уште неколку земји. Ќе биде потребно да се соберат стотина милијарди евра. Банките со години ќе мора да го задржат својот профит и истиот нема да можат да го поделат на акционерите или да го потрошат на исплати на бонуси. Несомнено, некои од банките ќе мора да набават дополнителни средства и на пазарот на капитал.

Анализите на ефектите од кризата покажаа дека нејзината сложеност и сериозност се во голема мера последица на недоволната ликвидност и солвентност, високата стапка на задолженост (leverage) и слабата мотивираност на финансиските институции за соодветно управување

со преземените ризици. Главните активности на меѓународно ниво се насочени токму кон создавање предуслови и инструменти коишто ќе овозможат зајакнување на прудентната регулатива која се однесува на идентификуваните слабости и враќање на здравите основи за успешно банкарско работење. Главните активности на меѓународно ниво се насочени токму кон создавање предуслови и инструменти коишто ќе овозможат зајакнување на прудентната регулатива која се однесува на идентификуваните слабости и враќање на здравите основи за успешно банкарско работење. Во овој домен од најголемо значење се активностите коишто се преземаат од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија. Во последните неколку години, а особено во последната година, Базелскиот комитет изработи неколку решенија коишто треба да значат подигнување на отпорноста на банкарскиот сектор и создавање услови за постигнување одржлив економски раст како на краток, така и на долг рок. Сите решенија беа ставени на јавна расправа во текот на која беа добиени коментари и забелешки од речиси 300 различни финансиски институции и организации. Во текот на јавната расправа Базелскиот комитет спроведе и анализа за макроекономското влијание на предложената реформа. Врз основа на добиените коментари и извршената анализа, на 26.7.2010 година Групата гувернери на централните банки и раководители на супервизорските органи се договори да ги прифати предложените реформи.

Овој договор беше потврден и на состанокот на Групата гувернери на централните банки и раководители на супервизорските органи одржан на 12.9.2010 година.

Согласно со Базелскиот комитет за Супервизија, новата капитална спогодба има две основни цели [1]:

- 1) Зајакнување на регулативите за потребните нивоа на капитал и ликвидност на глобално ниво, со што ќе се постигне формирање на ризично порезистентен банкарски сектор;
- 2) Подобрување на способноста на банкарскиот сектор за апсорпција на шоките што би настанале од финансиските и економските шокови, со што би се спречил и ризикот на прелевање на истите од финансискиот сектор во реалниот сектор.

Во основа, јадрото на Базел III реформите се состои во следното [4]:

- Промени во капиталната структура и капиталните барања – зајакнување на капиталната рамка (зголемување на нивото на капитал);
- Промени во степенот на ликвидност на банките – воведување на нов меѓународен ликвидносен стандард.

Овие две групи активности ја претставуваат основата на новата т.н. **Базел III рамка**.

Оттука, новата регулатива донесе значителни промени во однос на дефинирањето на регулаторниот капитал и стандардите за потребниот капитал за покривање на ризиците. Овие реформи дополнително се поткрепени со стапката на левериџ која треба да овозможи дополнителен слој на заштита од можните грешки при различното мерење на ризиците.

Првобитните очекувања беа дека при имплементацијата Базел 3 ќе има исто влијание како и доаѓањето на кризата во 2008 година, што би го загрозило растот на економијата, но рокот да 2019 година овозможува постепено приспособување на банките на новите услови.

И додека во банкарскиот сектор имаше противења, од друга страна воведувањето на Базел 3 стандардите го поддржаа Европската комисија, ММФ, Комитетот за европски банкарска супервизија и готово сите влади на западните земји вклучувајќи го и работењето на Базелскиот комитет.

Зголемување на нивото на капитал потребен за покривање на ризиците

Основната цел на реформата на капиталната рамка е подобрување на квалитетот на структурата на сопствените средства на банките, преку зголемување на нивото и учеството на основните елементи на Тиер 1 капиталот (основен капитал). Од аспект на основниот капитал, поголем фокус се става на акционерскиот капитал (обични акции и задржана добивка), отколку на инструментите со должнички карактеристики и понизок квалитет.

Минималниот однос помеѓу акционерскиот капитал (т.н. common equity) и активата пондерирана според ризикот се зголемува од сегашните 2% на 4,5%. Зголемувањето на овој однос е проследено со зголемување на стапката на основниот капитал (**Tier 1**) од 4% на 6%, додека вкупната стапка на адекватност на капиталот останува непроменета (8%).

Капиталот од нивото 2 (Tier 2 capital) нема да биде повеќе поделен на две нивоа: пониско ниво 2 (lower Tier 2) и повисоко ниво 2 (upper Tier 2). Наместо тоа, ќе се воведо единствен сет на критериуми за вклучување во ова капитално ниво. Имено, од сите инструменти содржани во второто структурно ниво на капиталот (приоритетни акциони и субординирани должнички хартии од вредност) ќе се бара или да бидат конвертирани во обични акции или да бидат запишани како такви, во случај на состојба на несолвентност на банката.

Меѓутоа, со предложената реформа се предлагаат два дополнителни износа на потребен капитал (т.н. capital buffers):

- за зачувување на капиталот (capital conservation buffer) и
- противцикличен капитал (countercyclical buffer).

Истите предизвикуваат зголемување на потребното ниво на капитал на банките. Како резултат на овие дополнителни износи капитал, стапката на адекватност на капиталот реално достигнува повисоко ниво од пропишаното ниво од 8%.

Дополнителниот износ за зачувување на капиталот може да се состои само од акционерски капитал (емисии на акции, зголемување на задржаната добивка), при што мора да изнесува најмалку 2,5% од активата пондерирана според ризици. Овој дополнителен износ на капитал се воведува како резултат на слабостите во работењето на банките утврдени за време на финансиската криза. Во текот на кризата одделни банки (со стапки на адекватност над регулаторниот минимум) наместо да ја задржат добивката со што би се постигнало зголемување на нивниот капитал, продолжија да исплаќаат дивиденди (за да не се предизвика погрешна слика во јавноста за постоење финансиски проблеми). На тој начин, и покрај тоа што банките имаа расположливи извори на капитал, тие извори беа искористени за задржување на нивниот „имиџ“, а не за одржување на нивната стабилност. Поради тоа, со реформата на базелската спогодба се воведува дополнителен износ на капитал, којшто треба да создаде дополнителна сигурност дека капиталот ќе биде доволен за покривање и поддршка на тековното работење на банката. Треба да се очекува во периодите на рецесија овој дополнителен износ за зачувување на капиталот да се формира пред сè од задржаната добивка. Имено, во овие периоди е поголема ограниченоста на расположливи видови капитал, коишто воедно стануваат и поскапи, поради што банките ќе мораат да ги исполнуваат прудентните капитални барања преку задржување на остварената добивка.

Вториот вид дополнителен капитал (**противцикличен капитал**) може да се движи од 0 до 2,5% во зависност од состојбите во кои се наоѓа националниот финансиски систем (висината ја утврдува секој национален супервизорски орган). Банките нема да бидат должни да издвојуваат ваков вид дополнителен капитал во текот на целиот економски циклус (како што е случајот со дополнителниот износ за зачувување на капиталот). Овој капитал се пропишува како задолжителен во услови на значаен кредитен раст којшто може да предизвика раст и на системскиот ризик. На тој начин капиталната рамка вклучува и макропрudentна димензија. Овој противцикличен капитал банките ќе можат да го користат во услови на криза, односно во тие услови националниот супервизор ја укинува обврската за исполнување на потребното ниво противцикличен капитал. Треба да се истакне дека противцикличниот капитал се издвојува над дополнителниот износ за зачувување на капиталот, а може да се состои единствено од акционерски капитал.

Табела 1 - Ниво на капитал потребен за покривање на ризиците (во проценти)

	Акционерски капитал по одбитните стапки	Основен капитал (Tier 1)	Вкупен капитал
Минимум	4.5%	6.0%	8.0%
Дополнителен износ за зачувување на капиталот	2.5%		
Минимум + дополнителен износ за зачувување на капиталот	7,0%	8,5%	10,5%
Противцикличен капитал	0 - 2,5%	-	-

Оттука, иако предложената реформа не ја менува минималната висина на стапката на адекватност на капиталот, преку воведувањето дополнителни износи на потребен капитал, висината на оваа стапка се зголемува најмалку за дополнителни 2,5 процентни поена.

Како посебно значајна новина треба да се издвои воведувањето дополнителен инструмент за заштита на нивото на капитал кај банките изразен преку стапката на задолженост (leverage ratio). **Стапката на задолженоста** претставува однос на капиталот (основен капитал) и билансната и вонбилансната актива (вклучувајќи ги и дериватите) на банката. Целта на воведувањето на оваа стапка е да обезбеди противтежа на стапката за адекватноста на капиталот којашто има за цел покривање на ризичната актива, а не и на целокупната актива на банкарските институции. Оваа стапка треба да изнесува најмалку 3% и ќе се пресметува како квартален просек

Нов ликвидносен стандард

Со новата реформа се предлага воведување на две ликвидносни стапки коишто имаат за цел зајакнување на краткорочната отпорност на банките на потенцијалните ликвидносни проблеми и заштита од долгорочната структурна неусогласеност на активата и пасивата.

ПРВАТА СТАПКА - стапка на покриеност на ликвидноста (**liquidity coverage ratio - LCR**) има за цел банките да поседуваат доволно ниво на висококвалитетна ликвидна актива за покривање на потребите за финансирање за период до 30 дена во услови на шокови (стрес сценарија). Оттука, стапката претставува однос помеѓу износот на висококвалитетна ликвидна актива и нето паричните одливи во наредните 30 дена и не смее да е пониска од 100%.

Висококвалитетната ликвидна актива се состои од два дела (нивоа):

1. паричните средства, пазарните хартии од вредност издадени од држави, централни банки, јавни претпријатија и мултилатерални развојни банки и резервите кај централната банка;
2. корпоративните и покриените обврзници со висок квалитет.

Второто ниво на висококвалитетна ликвидна актива е предмет на пондерирање и не може да изнесува повеќе од 40% од вкупниот износ на ликвидната актива.

Нето-паричните одливи претставуваат разлика помеѓу кумулативниот износ на очекуваните парични одливи и очекуваните парични приливи коишто можат да настанат во услови на дефинираните стрес сценарија.

ВТОРАТА СТАПКА – стапка на нето стабилни извори на финансирање (**Net Stable Funding Ratio – NSFR**), има подолгорочен структурен карактер и обезбедува покривање на рочната неусогласеност на активните и пасивните позиции на банката. Оваа стапка треба да изнесува најмалку 100% и треба да претставува поттик за банките да користат стабилни извори на финансирање. Се пресметува како однос помеѓу расположливите стабилни извори на финансирање и потребните стабилни извори на финансирање. Побарувањата коишто се карактеризираат со повисок степен на ликвидност и можат брзо да се користат како ликвидносен извор добиваат понизок фактор (пр. за паричните средства и краткорочните хартии од вредност е предвиден фактор од 0%). Од друга страна, помалку ликвидните активни позиции имаат и повисок фактор, односно за нив е потребен повисок износ на стабилни извори на финансирање (највисок е пондерот кај кредитите на физички лица со рок на достасување помал од една година).

Воведувањето нови ликвидносни стапки претставува сложен процес, при што на меѓународно ниво нема доволно искуство и база на податоци коишто треба да го помогнат тој процес. Поради тоа, Базелскиот комитет одлучи да го продолжи периодот на постепена примена на новиот ликвидносен стандард, особено на стапката на нето стабилни извори на финансирање. Во овој период треба да се изврши дополнителна анализа на неколку ефекти коишто можат да ги имаат новите ликвидносни стапки

Расчленување на предлозите на Базел III [1]

Базел III

Реформа на капиталот	Стандарди за ликвидност	Системскиот ризик и меѓусебна поврзаност
Квалитет, конзистентност и транспарентноста на капиталната база	Краткорочни: Стапка на ликвидносна покриеност (LCR)	Капитални стимуланси за користење CCP за OTC
Опфаќање на сите ризици	Долгорочни: Стапка на него стабилни извори на финансирање (NSFR)	Поголем капитал за системски деривати
Контролиран левериџ		Поголем капитал за интерфинансиска изложеност
Финансиски амортизери		Контингентен капитал
		Дополнителен капитал за системски банки

2. Временска рамка за спроведување на капиталната рамка Базел III

Уште на почеток на финансиската криза банките преземаа значителни напори за зголемување на нивото на капиталот потребен за покривање на своите ризици и за подобрување на нивото на ликвидност. Уште на почеток, анализите на Базелскиот комитет за супервизија кажуваа дека во поглед на потребното ниво на капитал помалите банки во најголем дел ги исполнуваат поставените повисоки нивоа, додека на големите банки во тој поглед ќе им треба подолг период. Имајќи предвид дека за исполнување на новопоставените барања се потребни сериозно подготвување и анализи, а со цел да се избегнат негативни ефекти од имплементацијата, гувернерите и раководителите за супервизорските органи се договорија воведувањето на новите барања да се изврши постепено и во подолг временски период.

Временската рамка за воведување на стапката на задолженост се состои од три периоди [3]:

- **Период на следење** – предвидено е овој период да започне на почетокот од 2011 година и да трае до крајот на 2012 година. Во текот на овој период треба да се развијат обрасци за прикажување на одделните компоненти на оваа стапка, со што ќе се овозможи соодветно следење на нејзиното исполнување (усогласен начин на известување на сите супервизорски органи);

- **Период на тестирање** – би започнал на почеток на 2013 година и би траел пет години (до крајот на 2017 година). Во овој период би се создавала база на податоци за остварените стапки на задолженост и нејзините компоненти и би се направила паралела помеѓу движењата кај оваа стапка и движењата кај стапката на адекватност на капиталот. На почетокот од 2015 година банките би биле должни да започнат со објавување на стапката на задолженост и нејзините компоненти.
- **Вклучување во првиот столб на Базелската спогодба** – предвидено за 1.1.2018 година. Тоа значи дека во втората половина на 2017 година ќе биде спроведена дополнителна анализа за можноста за вклучување на оваа стапка во првиот столб.

Временска рамка за воведување на новите капитални стапки

Процесот на примена на новите барања за висината на сопствените средства треба да започне на почетокот од 2013 година, до кога секоја земја-членка на Базелскиот комитет треба да изврши соодветни измени на националната законска рамка. Зголемувањето на нивото на потребен акционерски капитал и на потребниот основен капитал ќе се спроведува постепено во неколку фази коишто ќе завршат на почетокот од 2015 година. Воведувањето на дополнителниот износ за зачувување на капиталот ќе започне во 2016 година и ќе заврши на 1.1.2019 година, при што е предвидено секоја година овој износ да се зголемува за 0,625%. Со постепеното зголемување на овој вид капитал ќе се зголемува и вкупниот износ на потребен капитал (од 8% на 10,5%). На земјите коишто остваруваат значителен кредитен раст им се препорачува во предвидената динамика да го вклучат и потребниот износ на противцикличен капитал.

Временска рамка за воведување на новиот ликвидносен стандард

За двете стапки на ликвидност се предвидени различни временски периоди за нивно воведување и примена. Во 2011 година треба да започне периодот на следење на стапката на покриеност на ликвидноста, што е предвидено да трае до крајот на 2014 година. Примената на оваа стапка е предвидена за 1.1.2015 година. За разлика од оваа временска рамка, за стапката на нето стабилни извори на финансирање е предвиден подолг периодот на следење (шест години) и почеток на примена од 1.1.2018 година. Целта на периодот на следење и кај двете стапки е да се добијат доволно информации и податоци за нивната структура и да се согледа нивното влијание врз работењето на банките и нивните извори на финансирање.

3. Импликации и преостанати идни активности

Предлозите во основа се структурирани околу наведените обласни за корекции од кои како клучни импликации би ги навеле следните [1]:

- Брзо прифаќање и спроведување на донесените мерки од страна на финансиските пазари што ќе придонесе во прочистување на билансите на банките;
- Значително зголемување на капиталот на банките, проследено со задржување на добивките и намалување на дивидендите;
- На системски значајните банки (потенцијално и на сите банки) може да им биде дозволено да издаваат контингенти од конвертибилни хартии од вредност за да ги исполната барањата за дополнителен капитал;
- Воведување на стапката на левериџ може да доведе до намалување на кредитирање и е јасен поттик за банките да ја зајакнат нивната капитална позиција;
- Зголемување на притисокот кон банките за продавање на средствата за ниски маргини (пр. хипотеките), што може да доведе до намалување на цените на овие средства;
- Финансиските пазари и рејтинг агенциите може да бараат од банките да одржуваат повисоки стапки на левериџ поставени од страна на регулаторите;
- Влијанието на ризиците би требало да се намали, со што целокупната стабилност на финансиските пазари би требало да се подобри;
- Воведување на LCR ќе бара од банките да одржува значително повеќе ликвидност, која ќе има негативно влијание врз профитабилноста;
- Банките ќе го променат профилот на финансирање, што ќе доведе до зголемена побарувачка за подолгорочно финансирање. Овие средства може да не бидат достапни од институционални инвеститори, кои обично се обидуваат да ги намалат нивните средства преку инвестирање во финансискиот сектор;
- Банките ќе треба да го зголемат учеството на долгорочните корпоративни депозити, што за повеќето банки ќе биде тешко (ограничена побарувачка) и најверојатно ќе доведе до повисока цена на финансирањето;
- Поголемите банки со повисока стапка на **NSFR** ќе можат да влијаат врз пазарната цена на средствата. Послабите банки нема да се во можност да бидат компетитивни на пазарот и тоа може да доведе до намалување на конкуренцијата;

Меѓутоа, спроведувањето на капиталната спогодба Базел III не значи и целосно решавање на сите проблеми. Многу елементи од рамката сè уште не се финализирани и со текот на спроведување дополнително ќе се надградуваат и дополнуваат. Како позначајни идни прашања што треба да се разгледуваат се:

- Идентификување, дефинирање и третирање на системски значајните компании;
- Договарање рамка за прогресивно ограничување на зголемување на растот на кредитирање со дисконтирани ценовни услов ;
- Развој на капитал тампон концептот на контрациклична за поединечни фирми;
- Останати нерешени прашања околу усогласеноста помеѓу капиталната спогодба Базел III и другите регулаторни реформи.

Заклучок

Во текот на изминати години е евидентна растечката улога на сè поконцизната регулацијата на финансиските пазари. Капиталната спогодба Базел III е составен дел на овој процес и има централна улога во намалувањето на ризиците кои можат да предизвикаат колизија на глобално ниво. Како таква, воведува промена на парадигмата во стандардите за капитал и ликвидност. Со нејзино интегрирање, постепено ќе се изврши регулација на голем број елементи кои се покажаа како слаби алки во претходниот период, а нивните недостатоци резултираа со последната финансиска криза од светски рамки. Таквите потреси неминовно ќе бидат минимизирани, а со тоа би се вовела една постабилна клима за финансиско работење и враќање на довербата на учесниците на финансиските пазари во финансискиот систем. Меѓутоа, многу елементи, сепак остануваат недовршени, па дури и конечната имплементација дава слика на долг и макотрпен пат кој мора да се изоди. Сепак, под притисок на реалните случувања на пазарот, голем број значителни промени се воведени во голем број организации. Интегрирањето на истата во глобалната економија како резултат на финансиската отвореност ќе овозможи подобрување на економската состојба на многу земји. Неминовно и македонскиот банкарски и финансиски сектор нема да биде заобиколен од овие промени. Истите веќе се започнати со инплементација согласно со пропишаните временски рамки. Со тоа ќе се овозможи следење на динамиката на усогласување со меѓународните финансиски регулативи и со тоа исполнување на условите за учество на истите од која било гледна точка.

Користена литература

- [1]. KPMG (2011), “BASEL III: issues and implications”, www.kpmg.com,
- [2]. Basel committee of banking supervision (June, 2011), “BASEL III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system”, Bank for International Settlements, Basel..
- [3]. НБРМ, (2010), “Измени на Базелската капитална спогодба (воведување на Базел 3) и прелиминарни проценки за нивното влијание врз адекватноста на капиталот на банките во Република Македонија”, Скопје,
- [4]. Pierre-Etienne Chabanel - White Paper “Implementing Basel III: Challenges, Options & Opportunities- Moody’s Analytics , September 2011, стр. 15.
- [5]. Basel committee of banking supervision (December, 2010), “BASEL III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring”, Bank for International Settlements, Basel.